

Danijel Pals, *Teorije o religiji*,
CID, Podgorica, 2019.
(Nikola Šaranović*)

Poliptih klasika religiologije

Luven, 2013. godine. Katolički univerzitet. Fakultet kanonskog prava. Master studije „Društvo, pravo i religija“. Predmet „Uvod u religijske studije“. Obavezna literatura „Osam teorija o religiji“. Autor Danijel Pals, profesor religijskih studija i istorije na Univerzitetu u Majamiju.

Prethodno objavivši knjigu „Sedam teorija o religiji“, 1996. godine u izdanju Oxford University Press-a, Pals je impresionirao naučnu javnost načinom predstavljanja klasičnih teoretičara religije. Kako sam opisuje, „...u pristupačnoj sumarnoj formi i u nespecijalističkom jeziku, uz određenu mjeru analize i kritike“, on je predstavio antropologiju Edvarda Barneta Tejlora i Džejmisa Džordža Frejzera, psihoanalizu Sigmunda Frojda, sociologiju Emila Dirkema, ekonomiju Karla Marksa, religiologiju Mirčea Elijade, interpretativnu antropologiju Edvarda Evana Evans-Pričarda i kulturologiju Kliforda Gerca.

Iako nije uvršten u klasike religiološke misli, knjiga počinje svojevrsnim omažom Maksu Mileru, pioniru religiologije, čije je djelo „Uvod u nauku o religiji“, objavljeno 1873. godine, označilo težnju za kompromisom između teze religije i antiteze nauke, tada zaoštrenih do mjere međusobno isključivih epistemoloških koncepcija. Kao razlog njegovog izostanka iz ovog poliptiha, Pals navodi ograničeni domet, čak i odbačenost Milerove teorije u njegovo vrijeme, a kao glavni princip selekcije teoretičara selektor postavlja — uticaj. U tom svjetlu autor opravdava i izuzeće Karla Junga, za kojeg navodi da je njegov uticaj, s jedne strane velik, ali sa druge manje ekstenzivan od Frojdovog.

Palsova reprezentacija portretisana je, kako biografski, kroz predstavljanje ličnosti teoretičara i formativnih uticaja na njihov intelektualni razvoj, tako i bibliografski, s težištem na ključnim djelima: Tejlorova „Primitivna kultura“ sa Frejzerovom „Zlatnom granom“, Frojdova „Budućnost jedne iluzije“, Dirkemovi „Elementarni oblici religioznog života“, Marksov „Kapital“, Elijadevo „Sakralno i

* Nikola Šaranović, Konzorcijum za religijsko-istraživačku djelatnost Crne Gore — CREDO; Doktorand na Fakultetu pravnih nauka Univerziteta Donja Gorica, nisha@t-com.me

profano“, Evans-Pričardova „Nuer Religija“ i Gercova „Interpretacija kultura“. Deset godina kasnije plejadi klasika Pals pridružuje Maksa Vebera sa „Protestantskom etikom i duhom kapitalizma“ i objavljuje drugo izdanje knjige pod naslovom „Osam teorija o religiji“.

Sve teorije predstavljene su afirmativno i kritički. Nakon detaljne i raskošne prezentacije važnih elemenata, vrijednosti, dometa i doprinosa teorijskih sistema, slijedi osvjetljivanje njihovih slabosti i nedostataka, čime se kompletira slika konkretnog teoretičara, odnosno njegove teorije. Iako je svakom klasiku posvećeno poglavlje koje organizaciono predstavlja cjelinu za sebe, ona su organski povezana ne samo predmetom istraživanja, a to je fenomen religije, već i gustim tkanjem Palsove esejističke naracije, što ovu knjigu čini štivom koje je više od naučne monografije, dostojno čitalačke pažnje od studenta do akademika. Poglavlja se završavaju preporukama za dalje čitanje, čime autor dodatno doprinosi obogaćivanju znanja i širenju intelektualnih horizonata njegovih čitalaca.

Posebna vrijednost knjige, osim u ravnoteži između kvantiteta činjenica i kvaliteta njihovog uvezivanja u milje klasične religiološke misli, leži, s jedne strane, u apsolutizaciji potrebe za naučnim proučavanjem religije, a s druge, relativizaciji teorijskih pristupa ovom fenomenu. Njihova najgrublja podjela bila bi na teorije u kojima je religija zavisna varijabla i one u kojima je religija nezavisna varijabla. Ili kako ih Pals, između ostalog, dijeli na redukcionističke i antiredukcionističke, svrstavajući u prve teorije Tejlora sa Frejzerom, Frojda, Dirkeima i Marksa, a u druge Vebera, Elijadea, Evans-Pričarda i Gerca. Redukcionizam se ogleda u svodenju kompleksnog fenomena religije na neki od njegovih aspekata, zavisan od drugih, nereligijskih faktora, koji utiču na nastanak, razvoj, mijene, pa i nestanak religije. Tejlor i Frejzer je vide kao napredni oblik animizma, odnosno magije, koji će nestati evolucijom i razvojem ljudskog intelekta, odnosno nauke; Frojd je označava kao univerzalnu opsesivnu neurozu, nastalu iz Edipovog kompleksa; Dirkem kao društveni konstrukt, odnosno kao samo „društvo“ koje je sakralno i kao takvo determiniše religiju; Marks kao puku ekstremnu ideologiju, koja predstavlja nadgradnju baze u kojoj vlada nepravda prema radničkoj klasi. Suprotstavljaju im se: Veber, koji otvara drugi smjer ulice, tezom da religija nije uvijek i samo refleksija a ne realnost, već da je često i obrnuto; Elijade diže Dirkemov pojam sakralnog sa nivoa društvenog na nivoo natprirodnog, kao nesvodivi element; Evans-Pričard sa svojom anti-teorijom o religiji, odbacivanjem „kabinetske“ nauke i obnavljanjem terenske antropologije u izučavanju religije; Gerc sa tretmanom religije kao kulturnog sistema, koji djeluje poput kompjuterskog programa — funkcioniše u kompjuteru, ali postoji i izvan njega.

Pals 2015. godine objavljuje „Devet teorija o religiji“, pridruživši antiredukcionistima Vilijama Džejmisa, američkog psihologa sa razmeđe 19. i 20. vijeka, kao kontratežu Frojdu, a u čijem djelu „Raznovrsnost religioznog iskustva“ možemo naći začetke savremenog psihološkog pristupa religiji, sažetog u poruci da religija nije bolest koju

psihoanaliza može izliječiti, već terapija koju psihoanaliza ne može dati.

Pals nije samo naslikao enaptih portreta klasika, već i izradio ram u vidu Uvoda i Zaključka, prvim nas izvedeći iz prošlosti koja je prethodila klasičnim teorijama, a drugim nas uvodeći u budućnost ove nauke, predstavljajući različite rukavce matičnih tokova religioške misli, pa i prepoznajući mogućnost otvaranja izvora novih teorija.

Što smo, dakle, dalje od 19. i bliži 21. vijeku, religija se sve manje tretira kao objekat, a sve više subjekat, a njen put od zavisne do nezavisne varijable mogao bi se prikazati i sljedećom, makar retoričkom, inverzijom: ako postoji sociologija religije, ima li mjesta za religijologiju društva?

Podgorica 2019. godine. Izdavačka kuća CID. Palsovih „Devet teorija religije“ u prevodu Slobodana Divjaka, pod mudro odabranim naslovom „Teorije o religiji“, imajući u vidu da je riječ o živoj knjizi, koja prati razvoj religioške nauke.

Kolika je potpisniku ovih redova bila čast što je prihvaćen predlog za njeno objavljivanje, toliko mu je zadovoljstvo ovim putem je preporučiti za čitanje, u nadi da će jednog dana biti obavezna univerzitetska literatura i u Crnoj Gori.

P. S. Pišući ovu recenziju, autor je saznao da je ove godine objavljena knjiga „Deset teorija o religiji“. Naime, Pals je klasicima pribrojao amerikanku Meri Dejli, radikalnog feminističkog filozofa. Ne ka ovo bude prilika za predlog izdavačkoj kući CID da opravda svoj naslov i objavi dopunjeno izdanje knjige, s pravom svrstane u biblioteku „Sinteze“.

